

591

4308p

Міністерство освіти і науки України
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

БУРКО ОЛЬГА ВАСИЛІВНА

УДК 373.5.016:821.161.2-14

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ БАРОКОВОЇ І РОМАНТИЧНОЇ ПОЕЗІЇ
НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ
В ОСНОВНІЙ ШКОЛІ

13.00.02 – теорія та методика навчання (українська література)

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2016

НБ НПУ ім. М.П. Драгоманова

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник доктор педагогічних наук, професор
Токмань Ганна Леонідівна,
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»,
професор кафедри української і зарубіжної літератури та методики навчання імені Михайла Максимовича.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Куцевол Ольга Миколаївна,
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,
завідувач кафедри методики філологічних дисциплін і стилістики української мови;

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник
Логвіненко Наталія Михайлівна,
Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації,
викладач кафедри військово-гуманітарних дисциплін.

Захист відбудеться "15" грудня 2016 р. о 12 год. 30 хв. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.07 у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Тургенівська, 8/14, ауд. 7-3.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий "14" грудня 2016 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л.В. Кравець

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сучасна національна літературна освіта естетизується завдяки спрямованості на учнівське сприйняття твору як художнього явища, яке характеризується певною стильовою домінантою, приналежністю до напрямку, течії. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів побудовані за принципом історико-хронологічного вивчення літератури та принципом її мистецького саморозвитку. Біблійна інтертекстуальність, особливості української книжної мови, віддалені у часі історичний та культурологічний контексти ускладнюють сприйняття творів бароко і романтизму.

В українському літературознавстві багатоаспектно опрацьовано творчість провідних репрезентантів цих напрямів – І. Вишенського, І. Величковського, Г. Сковороди, І. Котляревського, М. Костомарова, П. Куліша, А. Метлинського, М. Шашкевича, Т. Шевченка та ін.; проведено теоретико-літературне узагальнення українського бароко, зокрема в наукових розвідках В. Бескорсої, І. Гуцуляк, З. Генік-Березовської, М. Корпанюка, А. Макарова, Г. Пехник, А. Ткаченка, О. Ткаченко, Д. Тетериної, Л. Ушкалова, Д. Чижевського, В. Шевчука та ін.; романтизму – у працях Т. Бовсунівської, В. Владимирової, П. Іванишина, О. Камінчук, М. Коцюбинської, Д. Наливайка, О. Новик, В. Погребенника, О. Свириденко, Д. Тетериної, Л. Хавкіної та ін.

Однак у методиці навчання української літератури проблему вивчення літературних напрямів комплексно не розглянуто. У репрезентованому дослідженні за основу взято праці вітчизняних учених Ю. Бондаренка, В. Гладішева, А. Градовського, С. Жили, О. Ісаєвої, Ж. Клименко, Г. Клочка, О. Куцевол, Н. Логвіненко, Л. Мірошниченко, Л. Неживої, О. Ніколенко, Н. Савчук, А. Ситченка, О. Слоньовської, В. Соболев, Б. Степанишина, Г. Токмань, В. Уліщенко, у яких порушено дотичні до нашої теми питання.

Проблеми вивчення літературних напрямів бароко і романтизму в основній загальноосвітній школі розв'язували методисти зарубіжної літератури Ю. Ковбасенко, О. Ніколенко, І. Юсипович, методисти української літератури Л. Андрієнко, І. Мізюк, О. Панчук, Я. Хомич та інші.

У шкільній практиці вчителі здебільшого мають недостатні знання щодо філософії та поетики барокової і романтичної поезії. Педагогам бракує теоретико-літературних та історико-літературних знань із цих тем, наука не пропонує їм цілісні методичні моделі – як наслідок, учні мало цікавляться поезією давніх часів, не опановують її духовних цінностей. Робота словесників не має рис цілісної системи, здійснюється спорадично в рамках неузгоджених між собою уроків та виховних заходів.

Проблему навчання барокової і романтичної поезії в основній школі не досліджено, попри те що в чинній програмі для загальноосвітніх навчальних закладів з української літератури (5–9 кл.) названо репрезентантів літературних напрямів бароко (І. Величковський, С. Климовський, Г. Сковорода, І. Котляревський) та романтизму (Л. Боровиковський, Є. Гребінка, П. Гулак-Артемівський, В. Забіла, М. Костомаров, П. Куліш, М. Петренко, М. Шашкевич, Т. Шевченко).

Отже, тема дисертації «Методика навчання барокової і романтичної поезії на уроках української літератури в основній школі» є актуальною, оскільки вимоги програми, складність і часова віддаленість літературного матеріалу, естетичне багатство художніх текстів потребують наукового осмислення, методичних рекомендацій та сучасної інноваційної технології.

Зв'язок роботи з науковими програмами, темами. Дисертація виконана у рамках теми «Діалогічне прочитання української літератури: аксіологічний аспект» (державний реєстраційний номер 0109U002640. Наказ МОН України №1043 від 17.11.2008), над якою працювала кафедра української і світової літератури та методики навчання імені Михайла Максимовича ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» (протокол № 9 від 1 червня 2010 р.) та узгоджено на засіданні Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук України (протокол № 5 від 15 червня 2010 р.).

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати, сформувати й експериментально перевірити технологію навчання барокової і романтичної поезії в основній школі.

Досягнення мети передбачає розв'язання таких завдань:

- сформувати літературознавчі основи навчання барокової і романтичної поезії в основній школі;
- окреслити психолого-педагогічні засади пошукованої технології;
- вивчити історію питання в методичній науці;
- провести констатувальний експеримент, визначити критерії, показники оцінювання та рівні навчальних досягнень учнів;
- проаналізувати та запропонувати вдосконалення відповідних складників шкільних програм і підручників з української літератури;
- сформувати концептуальну ідею, принципи, етапи, методи, прийоми, форми роботи як компоненти інноваційної технології навчання відповідної поезії;
- укласти науково-методичний комплекс процесу навчання (аудіотеку, слайдотеку, відеоряд);
- експериментально перевірити ефективність технології вивчення барокової і романтичної поезії в основній школі.

Об'єкт дослідження – освітній процес на уроках української літератури в основній школі.

Предмет дослідження – методика навчання барокової і романтичної поезії в основній школі.

Методи дослідження. *Теоретичні:* порівняльний метод використано з метою формування теоретичних засад; аналіз і синтез спрямовано на вивчення психолого-педагогічної та методичної літератури, державних документів у галузі освіти; індуктивний метод застосовано для узагальнення досвіду роботи вчителів української літератури; теоретичне моделювання навчального процесу зробило можливим складання алгоритмів аналізу та інтерпретації твору, створення низки зорових опор; системно-структурний метод став способом формування наукової

концепції дослідження; *емпіричні*: спостереження за навчальним процесом, анкетування, тестування, бесіди з учителями й учнями, методи діагностування застосовано для визначення стану навчання барокової і романтичної поезії в сучасній школі; педагогічний експеримент (констатувальний і формувальний) – для перевірки ефективності пропонованої методичної системи; *статистичний* метод перевірки гіпотез (критерій ікс-Пірсона) став основою для кількісного і якісного аналізу емпіричних даних, обробки інформації, визначення достовірності експериментальних результатів дослідження.

Робота над дослідженням проводилась у три етапи впродовж 8 років.

На першому етапі (2008 р.) було визначено мету й завдання, об'єкт та предмет дослідження. Проведено аналіз літературознавчих, психолого-педагогічних, науково-методичних джерел. Унаочнено мету і завдання дослідження, сформульовано його гіпотезу. З'ясовано методологічні аспекти навчання барокової і романтичної поезії в основній школі.

На другому етапі (2009 р.) проведено констатувальний експеримент, проаналізовано його результати. На цьому етапі підготовлено програму для здійснення формувального експерименту, напрацьовано педагогічну технологію навчання барокової і романтичної поезії в основній школі.

На третьому етапі (2009 – 2013 рр.) проведено експериментальну перевірку створеної педагогічної технології в 6 – 9 класах основної школи, уточнено положення гіпотези дослідження, осмислено й представлено його результати, сформульовано висновки. Протягом 2009 – 2010 н. р. експеримент відбувся у 6 класах ЗОШ I – III ст. № 13 м. Вінниці; гімназії № 9 м. Сімферополя Автономної Республіки Крим; Дубровицького НВК «Ліцей – ЗОШ I – II ст.» Рівненської обл.; Кінецьпільської ЗОШ I – III ст. Миколаївської обл.; Стеблівської ЗОШ I – III ст. Черкаської області; ЗОШ I – III ст. № 4 м. Бучі Київської обл.; протягом 2010 – 2011 н. р. – у 7 класах; протягом 2011 – 2012 н. р. – у 8 класах; протягом 2012 – 2013 н. р. – у 9 класах тих же навчальних закладів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що: *уперше* запропоновано технологію навчання барокової і романтичної поезії у шкільному курсі української літератури (концептуальну ідею, принципи, методи, прийоми, організаційні форми навчальної діяльності); визначено критерії, показники оцінювання та рівні навчальних досягнень учнів у вивченні відповідної поезії; *уточнено* теоретичні засади вивчення літературних напрямів в основній школі; *подальшого розвитку* набули системи аналізу та інтерпретації поезії бароко та романтизму в основній школі.

Практичне значення одержаних результатів. Положення й висновки дисертації можуть дати імпульс подальшим дослідженням методики навчання літературних напрямів у основній школі. Їх застосування буде доцільним під час підготовки курсів лекцій з дисципліни «Методика навчання української літератури в загальноосвітній школі», яка є нормативною на філологічних факультетах у ВНЗ. Дослідження відкриє нові можливості для вдосконалення шкільних програм, підручників, а також написання методичних посібників і рекомендацій, адресованих учителям основної школи. Практичним результатом може стати

видання навчального посібника з методики навчання барокової і романтичної поезії в основній школі. Учителі зможуть використати в роботі науково-методичний комплекс: статті, орієнтовні сценарії для позакласної роботи, тести.

Апробація результатів дисертації. Основні результати дисертації викладено у виступах на Міжнародній науковій конференції «Що водить сонце й зорні стелі: поетика любові в художній літературі» (м. Бердянськ, 2012 р.); на всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Сучасна україністика: наукові парадигми мови, літератури та документознавства» (м. Київ, 2009 р.), Другі Бугайківські читання (м. Ніжин, 2010 р.), «Художня література і екзистенціальна філософія» (м. Переяслав-Хмельницький, 2011 р.), «Літературне краєзнавство Поділля в системі сучасної освіти: стан, проблеми, перспективи» (м. Вінниця, 2011 р.), Всеукраїнські Сковородинівські читання, III Всеукраїнські Максимовичівські читання (м. Переяслав-Хмельницький, 2011 р.), «Сучасне українознавство: здобутки і перспективи», Перші Волошинські читання (м. Київ, 2012 р., 2013 р.); на всеукраїнських науково-практичних інтернет-конференціях: «Сучасні проблеми професійної підготовки майбутнього фахівця: інноваційний досвід і перспективи», «Підготовка майбутнього педагога в умовах реформування вищої освіти: проблеми, теорія і практика» (м. Переяслав-Хмельницький, 2010 р., 2011 р.).

Експеримент, проведений упродовж 2009 – 2013 рр., мав всеукраїнський рівень, оскільки охопив підлітків та вчителів різних областей України та Автономної Республіки Крим. Загальна кількість респондентів – 271 особа, із них 231 підліток та 40 учителів.

Публікації. Основні положення дисертації висвітлено в 16 публікаціях, із них 1 методичний посібник у співавторстві, 1 стаття у зарубіжному виданні, що входить до наукометричних баз даних, 9 статей у наукових фахових виданнях України, 5 статей в інших виданнях.

Обсяг і структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг 287 сторінок, із них основного тексту 197 сторінок. Робота містить 20 таблиць і 8 рисунків на 35 сторінках. Список використаних джерел налічує 352 позиції. Додатки розташовано на 59 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження; висвітлено її зв'язок з науковими програмами, планами та темами; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження; розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів; засвідчено апробацію дисертаційних положень; подано інформацію про публікації, структуру та обсяг роботи.

У першому розділі «Теоретичні основи навчання барокової і романтичної поезії в основній школі» визначено науковий теоретико-літературний інструментарій дослідження, окреслено коло теоретичних засад створюваної педагогічної технології – літературознавчих і психолого-педагогічних, з'ясовано історію питання в методичній науці.

У контексті формування літературознавчих основ педагогічної технології навчання барокової і романтичної поезії учнів основної школи подано трактування понять поезія, літературний напрям, бароко, романтизм. У репрезентованому дослідженні актуалізовано тлумачення поезії, наведене у «Літературознавчій енциклопедії» (К., 2009), як артистично-словесної творчості, відмінної від прози ритмічно організованим мовленням, що постає на основі конкретно-історичної версифікаційної системи, відзначається особливим образним ладом, тропеїчним насиченням.

Літературний напрям розглянуто як систему філософських та естетичних принципів, що є спільними для групи письменників певного історичного періоду. Увагу зосереджено на бароко і романтизмі, які стали саме тими періодами духовної історії України, що наклали на український дух найсильніший відбиток (Ф. Ісаєв).

Бароко (італ. *barocco*, букв. дивний, химерний) витлумачено як напрям у мистецтві XVI – XVIII ст., якому притаманні релігійна спрямованість, козацький дух, химерність форми, алегорія і символіка. Для шкільного вивчення літератури важливою є думка Д. Чижевського про те, що цінності бароко потрібно актуалізувати, зробити корисними для нашої сучасності та для майбутнього.

Засадничими у вивчення барокової поезії визначено положення про художній світ бароко Л. Ушкалова; сковородянський тип української людини М. Шлемкевича; філософський сенс контрастів і роль образних пар В. Коптілова; систему розшифрування барокових символів І. Гуцуляк. Основою для вивчення жанрів курйозної поезії стала відповідна теорія О. Ткаченко. Інтерпретовано декоративне віршування відповідно до думки А. Макарова про пов'язаність бароко з українською ментальністю. Зіставлено поезію з архітектурою та скульптурою на основі досліджень В. Доманського, В. Лукавцева, В. Січинського.

Романтизм – літературний напрям, особливостями якого є протиставлення життя і високих ідеалів, що їх прагне непересічна емоційна людина, та зображення історії як вияву національного духу. Класифіковано течії романтизму (за Д. Наливайком).

Актуалізовано думки Т. Комаринця про доцільність порівняння українського бароко та українського романтизму; мету романтиків врятувати свій народ від неминучої загибелі, вибороти право на існування серед вільних народів. У комплексі засад вивчення романтичної поезії – ідеї О. Новик про барокові традиції в літературі українського романтизму; Т. Бовсунівської – про єдність релігійного і національного у творах; М. Шлемкевича – про шевченківський тип української людини; К.-Г. Юнга – про вияв універсального буття в малому за допомогою символіки; Л. Хавкіної – про сакральні топоси; О. Камінчук – про переосмислення фольклорних мотивів.

У полі загальномистецького контексту акцентовано на поєднанні барокової архітектури, скульптури та поезії, як найбільш сприйнятливому для підлітків. По-перше, зіставлено «хрещаті в плані храми» (М. Попович) і «хрещаті вірші» (Л. Ушкалов), по-друге, простежено, як увага зодчих до незвичайних «курйозних» предметів знайшла відлуння в «курйозній поезії» І. Величковського, декоративізм в архітектурі – у «декоративному віршуванні» С. Полоцького епохи бароко.

Обґрунтовано доцільність оперування терміном «мистецтво Шевченкового живописання», який увів Г. Ключок для вивчення романтичної поезії. Вибір літературознавчих засад систематизовано в схемі просторових зв'язків живописних полотен і поезій доби романтизму для старших підлітків.

Проаналізовано літературознавчі трактування конститутивних рис бароко і романтизму, зроблено висновок, що прикметними є такі риси: символ – контраст – мотиви теоцентризму, швидкоплинності та марності людського життя (у бароко); символ – контраст – мотиви незгоди зі світом, розчарування романтичного героя у суспільному устрої (у романтизмі). Зіставне дослідження символів, контрастів, мотивів у творах бароко і поетів-романтиків сприяє формуванню уявлень учнів про ці літературні напрями.

На основі аналізу психолого-педагогічних джерел з'ясовано специфіку сприймання поезії бароко та романтизму учнями-підлітками. Актуалізовано погляди психолога Е. Тульвінга про семантичну пам'ять, у якій зберігаються знання про символи і їхнє значення; результати дослідження Л. Виготського про значення емоції у виховному процесі; думку психолога Г. Якобсона про суперечності емоційного життя підлітків. Систематизовано висновки психологів І. Булах, О. Скрипченка та ін. щодо поглиблення й точності сприймання у підлітковому віці (сприймання часу, простору, тексту, картин, музики). Виокремлено вікові недоліки навчання: орієнтацію на запам'ятовування (а не розуміння), легку збудливість, різку зміну настрою, недостатній рівень самостійності мислення.

Враховано думку О. Никифорової про три стадії розуміння художньої літератури, І. Кона про особливості розуміння підлітками естетичної категорії краси, тези Л. Виготського про джерела фантазії.

Для психологічної орієнтації педагогів, по-перше, обрано юнгівську класифікацію типів психіки людини, в основі якої – ставлення до об'єкта; по-друге, наголошено на «сковородянському», «гоголівському», «шевченківському» типах, які визначив філософ М. Шлемкевич.

Критично осмислено історію питання в методичній науці, узагальнено діяльність учених та вчителів. Проаналізовано праці О. Бандури, у яких подано рекомендацію чітко розмежовувати значення термінів «романтизм» і «романтика», синтезовано напрацювання О. Бандури та Г. Бандури щодо унаочнення вивчення літературних напрямів. З досвіду Є. Кашуби прийнято форми роботи над засвоєнням літературознавчих понять байронічний герой, світова скорбота та інших.

Враховано принцип діалогізму в трактуванні Г. Токмань, компаративного навчання літератури – А. Градовського, вивчення української літератури у взаємозв'язку з образотворчим мистецтвом С. Жили, теорію ідеаційного декодування літературного матеріалу Ю. Бондаренка, етнологічний шлях аналізу художнього твору Ж. Клименко, методику інтерсуб'єктного навчання В. Уліщенко, ідею креативності О. Куцевол. Проаналізовано методику навчання українського літературного бароко у культурологічному та мистецтвознавчому аспектах, запропоновану Л. Неживою; генологічний підхід до вивчення романтизму І. Юсипович; компаративні настанови К. Баліної та В. Братко. Синтезовано наукові здобутки у напрацюваннях інноваційних типів уроків (Л. Андрієнко, Ф. Гаврилов,

І. Мазюк, Н. Логвіненко, О. Слоньовська, Н. Савчук, В. Соболю), творчих завдань (М. Боженко, З. Воевода, О. Данилейко, О. Сутула, І. Тригуб), прийомів виразного читання віршів (Г. Бутрин, О. Грабовська, Г. Федорович). Зіставлено теорії шкільного аналізу та інтерпретації художнього тексту, зокрема поетичного (Н. Волошина, Г. Ключок, Л. Мірошніченко, А. Ситченко, О. Янкович). Проаналізовано й синтезовано різновекторні методичні напрями впровадження технічних засобів навчання у процес опанування літератури (В. Неділько, О. Ісаєва, А. Ситченко, В. Уліщенко).

Спільним, що об'єднує проаналізовані методичні рекомендації, є розуміння актуальності навчання літературних напрямів бароко та романтизму в школі. В основу власної технології покладено теоретичні засади теоретико-літературного, психолого-педагогічного і методичного змісту, дібрані з погляду вікових особливостей учнів та художньої специфіки напрямів.

У другому розділі «Педагогічна технологія навчання барокової і романтичної поезії на уроках української літератури в основній школі» схарактеризовано стан вивчення поезії бароко та романтизму в сучасній національній школі; визначено основні принципи та запропоновано модель навчання барокової і романтичної поезії; сформовано комплекс рекомендацій задля ефективного прищеплення навичок аналізу й інтерпретації поетичного тексту.

Проведено констатувальний експеримент, визначено критерії, показники оцінювання та рівні навчальних досягнень учнів у опануванні поезії бароко та романтизму. Опитування дало підстави зробити висновок, що потрібні вміння і навички виразно та осмислено читати, аналізувати та інтерпретувати барокову і романтичну поезію досі формувалися в молодших та старших підлітків на недостатньому рівні. Анкетування вчителів-словесників виявило, що педагогам бракує як теоретико-літературних, так і методичних знань для сучасного інноваційного навчання бароко і романтизму. Відтак, вимоги до знань і вмінь учнів основної школи, передбачені чинною програмою, виконуються частково.

У результаті аналізу шкільних програм і підручників напрацьовано низку рекомендацій для їх удосконалення. У структурі чинної програми система взаємозв'язків української літератури з музикою та образотворчим мистецтвом не отримала належної конкретизації, відтак запропоновано доповнити її прикладами додаткових архітектурних, живописних, музичних та поетичних творів.

В аспекті вивчення барокової і романтичної поезії проаналізовано низку підручників для 6 – 9 класів школи. Відзначено здобутки, зроблено рекомендації для їх поліпшення. Наприклад, розмістити на форзаці навчальних книг для 9 класу діаграму Вена «Спільне та відмінне в українській поезії доби бароко і романтизму»; увести сторінку «Європейські координати поетів-романтиків»; запропонувати додатковий матеріал для виконання завдань високого рівня складності (приміром, фрагменти з книги М. Шлемкевича «Загублена українська людина») та ін.

Засадничою для авторської технології навчання барокової і романтичної поезії стала думка К. Ушинського про педагогіку як науку й мистецтво, розвинута в міркуваннях сучасних учених А. Нісімчука, О. Падалки, А. Ситченка, О. Шпака

та ін. Відтак враховано особливості літературних напрямів не тільки в змісті навчання, а й у його методах і прийомах.

Педагогічна технологія навчання літератури у репрезентованому дослідженні – це естетизоване конструювання навчально-виховного процесу з чітко визначеними завданнями, етапами, діагностикою поточних і кінцевих досягнень, що передбачає бажаний результат. Концептуальна ідея запропонованої технології: опанування учнями барокової і романтичної поезії завдяки діалогічному її прочитанню у літературному (українська і зарубіжна література), мистецькому (барокова архітектура і скульптура, романтичний живопис) та філософському (морально-етичний ідеал відповідної епохи) контекстах. Вона містить домінанти методики навчання, які відповідають як сутнісним ознакам літературних напрямів, так і віковим особливостям сприймання художнього тексту підлітками.

Теоретичне підґрунтя педагогічної технології навчання барокової і романтичної поезії складають такі принципи: етновідповідність, діалогічність, проблемність, індивідуалізація. Задля реалізації принципу етновідповідності застосовуємо методи евристики та символічного бачення, що конкретизуються в низці інноваційних прийомів. На етапі підготовки до сприймання поезії використовуємо метод евристики, а саме: прийом «Увійди в лабіринт поета» та літературно-мистецький алгоритм «Визначення рис українського бароко в архітектурі». Вони допомагають старшим підліткам збагнути національні особливості барокової архітектури. Під час аналізу та інтерпретації поезії звертаємося до методу символічного бачення. Розвиваємо його, розробивши інноваційний прийом – гру-мозаїку «Символи барокової або романтичної поезії». У результаті формується уявлення учнів про поєднання барокової архітектури, скульптури, живопису, спільні і відмінні риси поезії бароко і романтизму.

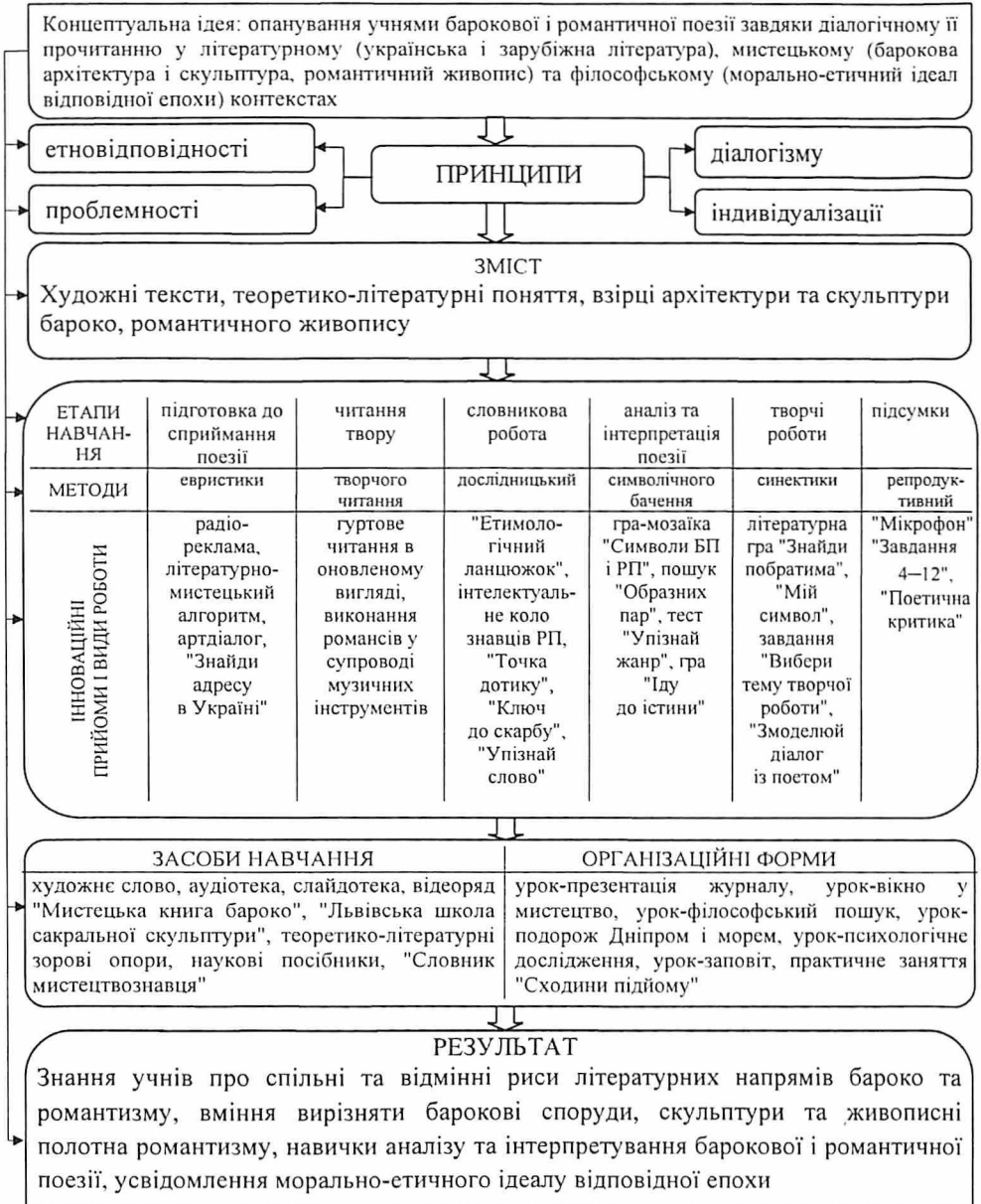
В основу технології покладено також принцип діалогізму (за Г. Токмань). Втілено його в евристичному методі, конкретизованому в прийомі рольової гри в діадах «Маска»; у дослідницькому методі, що реалізується в інноваційному прийомі «Точка дотику»; у методі синектики, зокрема в прийомі «Змоделюй діалог із поетом». Реалізація принципу діалогізму передбачає відведення учням ролі співавторів уроку.

У дисертації наголошено на практичному значенні принципу проблемності. Реалізовано його в евристичному методі, зокрема прийомі проблемного питання («Чи потрібна людині совість?»); у методі синектики, конкретизованому в прийомі «Знайди побратима».

Використання принципу індивідуалізації посилює мотивацію особистісного прочитання поетичних творів минулих епох. Передбачено впровадження методу синектики на етапі творчих робіт, застосування прийому «Мій символ» сприяє формуванню в підлітків уміння відшукувати зв'язки між об'єктами барокового або романтичного світу та їхніми символами.

Скориставшись класифікацією методів М. Кудряшова, актуалізуємо такі методи, як евристичний, творчого читання, дослідницький, репродуктивний. Уводимо до технології також методи символічного бачення (А. Хуторський) та синектики (У. Гордон).

Концептуальна модель технології навчання барокової і романтичної поезії в основній школі

Основою технології навчання барокової і романтичної поезії є визначення її методології, яка містить концептуальну ідею та принципи навчання.

Процесуальність технології змодельовано як поділ на етапи – підготовка до сприймання поезії, читання твору, словникова робота, аналіз та інтерпретація поезії, творчі роботи, підсумки (за Л. Мірошниченко). Взаємодію вчителя з учнями забезпечує система методів навчання: евристичний, творчого читання, дослідницький, репродуктивний, символічного бачення, синектики, які в моделі конкретизовано частково – названо тільки запропоновані автором та відомі інноваційні прийоми.

Літературний контекст залучається з метою глибшого засвоєння барокової і романтичної поезії. Розуміння понять бароко і романтизм полегшує порівняння поетичних і прозових творів одного напрямку (наприклад, поезії І. Величковського і прози І. Вишенського, поезії і прози П. Куліша, поезії Т. Шевченка і прози М. Гоголя – «Ти смієшся, а я плачу, / Великий мій друже»). Національну специфіку української барокової і романтичної віршованої творчості увиразнює прочитання її в контексті поезії зарубіжних авторів – таких репрезентантів бароко, як А. Гріфіус, Дж. Донн, Дж. Маріно, Дж. Мільтон, Ф. де Кеведо-і-Вільєгас; таких представників романтизму, як Дж.-Г. Байрон, Г. Гейне, Ф. Гельдерлін, М. Лермонтов, А. Міцкевич, Ш. Петефі.

Загальномістецький контекст є основою для розуміння сутнісної єдності мистецтва і водночас допомагає відчутти різницю між його видами. Учні розуміють риси бароко в поезії, архітектурі та скульптурі – символічність, алегоричність, вишуканість. Виявляють риси романтизму в поезії та живописі – гру світла і тіні, панорамність пейзажів, зображення незвичайних героїв.

Завдяки контекстному прочитанню поетичних творів, учні опановують спільні і відмінні риси бароко і романтизму. Школярі усвідомлюють, що обидва напрями належать до однієї романтичної «хвилі» в розвитку мистецтва (за *законом хвиль* Д. Чижевського), відтак мають спільні риси: множинність світу, символи, контрасти. Проте це різні напрями, романтизм виник пізніше, після бароко минув класицизм, відбувся передромантизм, тому є суттєві відмінності. Бароко притаманні прагнення до Бога, релігійність; химерна форма, зашифрованість; мотиви: життя – як сон, театр, лабіринт, ярмарок; «Memento mori!» («Пам'ятай про смерть!»), «Vanitas» (Марнота). Романтизм має такі відмінні від бароко ознаки, як прагнення до мрії, незвичайність; вільна форма, фольклорна стилізація; мотиви: «світової скорботи», ночі, романтичного кохання, волелюбства, історії як вияву національного духа.

Ідеєю дисертації стала необхідність вибору саме домінуючих для шкільного вивчення рис літературного напрямку, що допомогло спростити й увиразнити громіздкий і заскладний для школярів масив теоретико-літературної інформації. Також застосовано принцип зіставлення, відтак визначено спільні і відмінні риси бароко і романтизму для опанування підлітками.

У філософському контексті наголошено на морально-етичному ідеалі епохи, позаяк підлітки шукають взірців у поведінці, ставленні до світу, людей, культури. Герой поезії бароко – це досконала людина, яка втілює моральний ідеал – як уявний, так і досяжний у земному житті. Їй притаманні усвідомлення непорядкованості

світу і суперечливої природи людини; прагнення наблизитися душею до Бога як вічної благої сутності; розуміння природи як творіння Бога і Його присутності; громадянський гуманізм. Морально-етичний ідеал романтизму – це людина незвичайних рис характеру і вчинків. Їй притаманні усвідомлення за межів (духових) підстав людського буття, відданість високій ідеї; дух бунтарства, мужнє перенесення страждань; усвідомлене прийняття самотності, нерозуміння юрбою; захопленість красою природи і вільною творчістю.

У запропонованій технології враховано критерії системності, науковості, структурованості, керованості. Проте технологічний підхід до навчання поезії не універсальний, відтак передбачено імпровізацію, дискусійні моменти, інсайт, сумнів, іронію (самоіронію).

Шкільний аналіз барокової поезії спрямовано на характеристику особливостей жанрової форми твору; явищ біблійної та іншої культурологічної інтертекстуальності; алегорії та метафорики у тексті; мови твору; версифікаційних параметрів вірша.

Вивчення поезії романтизму передбачає аналіз фольклорних впливів на твір; засобів вираження почуттів, мрій, настроїв у тексті; перебігу подій, переживань, думок у змісті твору; пейзажів (розгляд «під мікроскопом»); версифікаційних особливостей твору в зіставленні з попередньою традицією.

Необхідно поєднувати аналіз барокової та романтичної поезії з інтерпретацією художнього тексту. У нашому розумінні інтерпретувати поетичний текст означає індивідуально тлумачити неоднозначні явища у тексті (символ, філософська думка, натяк, підтекст). Інтерпретування поезії має особливості, похідні від специфіки літературного напрямку, спільними для шкільного вивчення бароко і романтизму аспектами є інтерпретація символів та розуміння смислів, які виражені за допомогою контрастів.

Особливостями шкільного інтерпретування барокової поезії вважаємо тлумачення художньої ролі формальних прикрас твору; індивідуальне пояснення філософських мотивів смерті, марноти, сну та утверджуваних духовних цінностей; індивідуальне бачення художнього світу твору у зв'язку з множинністю світів у філософії бароко.

Інтерпретування поезії романтизму передбачає індивідуальне тлумачення внутрішнього світу героя (ліричного героя) твору; індивідуальне бачення художнього світу твору у зв'язку з подвійністю світу у філософії романтизму; осмислення пафосу твору – піднесеного або/і викривального.

Зважаємо на різноманіття можливих інтерпретацій одного художнього явища. Наприклад, широким є діапазон тлумачень образу «цвітки дрібної» з «Веснівки» М. Шашкевича.

Під час аналізу поетичних творів бароко і романтизму до термінологічного запасу учнів уведено такі поняття, як балада, бароко, думка, контраст, ліро-епічна поема, метаморфоза, містерія, послання, романтизм, романс, символ та ін.; терміни з інших видів мистецтва, зокрема акварель, сепія, офорт, ілюстрація, колористика, світлотінь, мариністика; абсида, капітель, картуш, консоль, пілястра, портал,

плафон, фасад, фриз. Саме на цій науковій основі можливе вивчення поезії в загальнономистецькому контексті.

Важливим складником технології є генологічний. Рекомендовано розглядати фігурні вірші барокових поетів як таємницю, яку читачам слід розгадати. Один із кроків розшифрування – альтернативні тести «Упізнай жанр поезії І. Величковського» для старших підлітків. Поети-романтики запроваджували нові жанрові форми, наприклад, баладу, романс. Щоб підготувати підлітків до сприймання змісту в усталеній формі балади, запропоновано зорові опори «Модель балади Тараса Шевченка» для молодших підлітків, «Українська романтична балада» – для старших. З метою визначення одного з популярних жанрів романтичної поезії напрацьовано зорову опору «Жанрова означеність романсу» для старших підлітків.

Як реалізацію теоретичних засад аналізу та інтерпретування тексту складено алгоритми, за якими працюють молодші та старші підлітки, осмислюючи романтичну поезію Т. Шевченка. Особливе значення у шкільному вивченні української літератури мають Шевченкові поеми. Під час їх розгляду акцентуємо увагу учнів на рисах романтизму, оприявленних у тексті, спрямовуємо школярів до екзистенційного прийняття ідеї консолідації суспільства заради національного визволення України. У результаті вивчення творів за пропонованою технологією учні мають переконатися, що поняття шевченківська поема є таким само вагомим і самобутнім, як і байронівська поема. Бажаним наслідком аналізу та інтерпретації таких творів, як «Гайдамаки», «Кавказ», «І мертвим, і живим...», «Сон (У всякого своя доля...)», «Великий льох», є розуміння рис романтизму, індивідуального стилю поета, усвідомлення авторської позиції з важливих проблем існування нації, а також людини як такої.

Технологія вивчення барокової і романтичної поезії концептуально спрямована на діалогічне опанування учнями творчості українських репрезентантів цих напрямів, формування духовних цінностей, розвиток естетичного почуття, підвищення рівня загальної культури школярів України.

У третьому розділі «Педагогічний експеримент та його результати» окреслено мету, завдання, процес організації педагогічного експерименту; висвітлено перебіг експериментального навчання; зроблено аналіз результатів експериментальної роботи.

Формувальний експеримент проведено у гімназії м. Сімферополя АРК; ЗОШ І–ІІІ ст. м. Вінниці, м. Бучі Київської обл., смт. Стеблева Черкаської обл., с. Кінецьпільське Миколаївської обл.; НВК «Ліцей – ЗОШ І – ІІ ст.» с. Дубровицьке Рівненської обл.

Експериментально перевірялася гіпотеза про ефективність запропонованої педагогічної технології, слухність концептуальної ідеї та доцільність методичних шляхів її реалізації.

Під час формувального експерименту відбувалося впровадження у шкільну практику напрацьованої технології навчання барокової і романтичної поезії на уроках української літератури в основній школі (експериментальні класи), паралельно велося навчання за традиційною методикою (контрольні класи). Відповідно до комплексної програми експериментального навчання проходили

уроки та позакласні заходи, конспекти та сценарії яких було запропоновано автором технології. Програма містила уроки таких інноваційних типів: урок-презентація журналу, урок-вікно в мистецтво, урок-філософський пошук, урок-подорож Дніпром і морем, урок-психологічне дослідження, практичне заняття «Сходини підйому».

Навчальні досягнення молодших та старших учнів підліткового віку оцінювалися відповідно до критеріїв та показників: 1) когнітивний, який виявляв знання учнів теоретико-літературного та історико-літературного змісту (індикатори: знання прикметних рис бароко і романтизму; знання постатей та творів поетів-репрезентантів напрямів; знання про жанри барокової і романтичної поезії); 2) функціональний, що передбачав уміння й навички аналізувати та інтерпретувати барокову і романтичну поезію, виявляти розуміння морально-етичного ідеалу (індикатори: уміння аналізувати та інтерпретувати поезію, характеризувати її героя; уміння визначати в художньому тексті риси бароко або романтизму; уміння визначати жанр, у якому написано твір); 3) креативний, спрямований на розвиток естетичного почуття та здібностей учнів у сфері мистецтва (індикатори: прочитання літературного контексту; застосування контексту інших видів мистецтва; власна художня творчість).

Рівні навчальних досягнень учнів контрольних та експериментальних класів основної школи оцінювались за усталеною шкалою: «високий», «достатній», «середній» і «низький». «Високий» рівень передбачав правильні відповіді, що у цифровому вимірі становили від 95% до 100%, «достатній» – у цілому правильні, що становили 55% – 94% обсягу правильних відповідей, «середній» – частково правильні, що становили 11% – 54% обсягу правильних відповідей, «низький» – допускав численні неточності, обсяг правильних відповідей був нижчим 10%. При цьому враховували, що учні контрольних класів не могли здійснювати окремі дослідницькі дії, передбачені експериментальною програмою. Для них високий і достатній рівні допускалися за умови глибокого сприйняття і осмислення поезії, архітектури бароко, романтичного живопису. Під час характеристики кожного рівня враховувалися всі критерії оцінювання.

Для перевірки ефективності навчання проведено контрольні зрізи знань і навичок молодших та старших підлітків. Перевірено навчальні досягнення учнів 7-х класів (молодші підлітки) з теми «Романтична поезія» і учнів 9-х класів (старші підлітки) з двох тем: «Барокова поезія», «Романтична поезія». Контрольний пакет складався з таких компонентів: 1) діагностичні контрольні зрізи у вигляді тестів з метою перевірки теоретичних знань; 2) письмові завдання для виявлення сформованості вмінь аналізувати та інтерпретувати поезію бароко та романтизму з виокремленням рис цих напрямів; 3) завдання творчого характеру, які сприяли оприявленню здібностей до написання віршів, а також завдання, спрямовані на впізнавання та описування скульптури І.-Г. Пінзеля, храмів М. Старченка, споруд Й.-Г. Шеделя в Києві, соборів доби бароко в інших містах України, живописних полотен (в репродукціях) малярів доби романтизму К. Устияновича, Т. Шевченка. В. Штернберга та ін.

Результати трьох названих вище контрольних зрізів відбито у таблицях 3.3.1, 3.3.2, 3.3.3.

Таблиця 3.1

Навчальні досягнення учнів 7 класу (молодші підлітки) з вивчення романтичної поезії

Критерій і рівень навчальних досягнень		Клас (к-ть учнів і відсотки від загальної к-ті учнів у класі)							
		Контрольні класи до експерименту		Експериментальні класи до експерименту		Контрольні класи після експерименту		Експериментальні класи після експерименту	
Когнітивний	Початковий	112	95%	114	97%	31	25%	13	10%
	Середній	3	3%	2	2%	18	15%	14	12%
	Достатній	2	2%	1	16	1	1%	6	5%
	Високий	0	0%	0	0%	67	59%	84	73%
Функціональний	Початковий	103	88%	101	86%	32	27%	6	5%
	Середній	14	12%	16	14%	47	40%	19	16%
	Достатній	0	0%	0	0%	1	1%	5	4%
	Високий	0	0%	0	0%	37	32%	87	75%
Креативний	Початковий	111	95%	115	98%	26	22%	14	12%
	Середній	6	5%	2	2%	23	20%	21	18%
	Достатній	0	0%	0	0%	25	21%	16	14%
	Високий	0	0%	0	0%	43	37%	66	56%

Таблиця 3.2

Навчальні досягнення учнів 9 класу (старші підлітки) з вивчення барокової поезії

Критерій і рівень навчальних досягнень		Клас (к-сть учнів і відсотки від загальної кількості учнів у класі)							
		Контрольні класи до експерименту		Експериментальні класи до експерименту		Контрольні класи після експерименту		Експериментальні класи після експерименту	
Когнітивний	Початковий	62	54%	57	49%	37	32%	2	2%
	Середній	52	46%	60	51%	16	14%	22	19%
	Достатній	0	0%	0	0%	10	9%	22	19%
	Високий	0	0%	0	0%	51	45%	71	60%
Функціональний	Початковий	75	66%	67	57%	18	16%	2	2%
	Середній	39	34%	50	43%	19	17%	14	12%
	Достатній	0	0%	0	0%	51	45%	54	46%
	Високий	0	0%	0	0%	26	22%	47	40%
Креативний	Початковий	87	76%	89	76%	36	31%	14	12%
	Середній	26	23%	28	24%	27	24%	44	38%
	Достатній	1	1%	0	0%	40	35%	20	17%
	Високий	0	0%	0	0%	11	10%	39	33%

Таблиця 3.3

Навчальні досягнення учнів 9 класу (старші підлітки) з вивчення романтичної поезії

Критерій і рівень навчальних досягнень		Клас (к-ть учнів і відсотки від загальної к-ті учнів у класі)							
		Контрольні класи до експерименту		Експериментальні класи до експерименту		Контрольні класи після експерименту		Експериментальні класи після експерименту	
Когнітивний	Початковий	102	89%	97	84%	10	9%	2	2%
	Середній	11	10%	13	10%	50	44%	18	15%
	Достатній	1	1%	7	6%	11	10%	36	31%
	Високий	0	0%	0	0%	43	37%	61	52%
Функціональний	Початковий	89	78%	87	75%	31	27%	1	1%
	Середній	11	10%	13	10%	20	18%	28	24%
	Достатній	14	12%	17	15%	40	35%	51	44%
	Високий	0	0%	0	0%	23	20%	37	31%
Креативний	Початковий	81	72%	79	67%	36	32%	13	11%
	Середній	18	15%	19	17%	21	18%	30	26%
	Достатній	15	13%	4	3%	22	19%	27	23%
	Високий	0	0%	15	13%	35	31%	47	40%

У процесі опрацювання отриманих результатів експериментального дослідження спиралися на непараметричний метод перевірки статистичних гіпотез – метод χ^2 (критерій χ^2 -Пірсона). У результаті його застосування підтверджено достовірність експериментальних результатів дослідження.

У цілому зіставлення контрольних робіт, проведених в експериментальних і контрольних класах, показало, що школярі, які працювали за авторською технологією навчання барокової і романтичної поезії, краще опанували знання про бароко і романтизм та їхніх поетів-репрезентантів, набули системних умінь і навичок аналізу й інтерпретування художніх текстів, навчилися проявляти і розвивати здібності – філологічні, мистецькі. Результати експерименту засвідчили, що вивчення поезії романтизму учнями старшого підліткового віку дало найвищий рівень навчальних досягнень. Це пов'язано як з дорослішанням школярів, так і з їхньою психологічною готовністю сприймати твори романтизму.

Було подолано традиційну неувагу до художньої форми творів, яка для учнів контрольних класів так і залишилася непроявленою. Учні експериментальних класів, завдяки постійному акцентуванню на формальних нововведеннях поетів, відзначали химерну форму, зашифрованість мови бароко. Вони опанували поетику контрастів як у бароко, так і в романтизмі, навчилися інтерпретувати смисли контрастних зображень.

Заскладними для школярів виявилися деякі запитання про морально-етичний ідеал бароко і романтизму. У бароковому ідеалі вони найліпше усвідомили устремління до Божих істин, ідею чистої совісті. В ідеалі романтизму – дух бунтарства і повагу до людської особистості.

Відзначимо спроби учнів як експериментальних, так і контрольних класів актуалізувати думки поетів бароко і романтизму (особливо Т. Шевченка) про Україну, її свободу, історичне минуле, наголошування на патріотизмі співців, непроминальності їхньої творчості для нащадків.

ВИСНОВКИ

У дисертації порушено проблему ефективного вивчення барокової і романтичної поезії на уроках української літератури в основній школі. Теоретично обґрунтовано та системно напрацьовано педагогічну технологію, за допомогою якої можна розв'язати цю проблему.

Технологія навчання учнів основної школи української барокової і романтичної поезії має комплекс теоретичних засад. До літературознавчих належать дефініції понять поезія, літературний напрям, бароко, романтизм, а також положення наукових теорій, які висвітлюють сутність і структуру відповідних явищ. Літературним матеріалом є лірика бароко і романтизму та ліро-епос романтизму, частково епічна поема (риси низового бароко в поемі І. Котляревського «Енеїда»). Положення літературознавчих теорій про бароко В. Бескорсої, І. Гуцуляк, З. Генік-Березовської, М. Корпанюка, А. Макарова, Г. Пехник, А. Ткаченка, О. Ткаченко, Д. Тетеріної, Л. Ушкалова, Д. Чижевського, В. Шевчука та ін.; про романтизм Т. Бовсунівської, В. Владимірової, П. Іванишина, О. Камінчук, М. Коцюбинської, Д. Наливайка, О. Новик, В. Погребенника, О. Свириденко, Д. Тетеріної та ін. стали засадами дослідження.

До психолого-педагогічних засад віднесено наукові положення, які сприятимуть ефективному вивченню молодшими та старшими підлітками барокової і романтичної поезії: теорію емоцій як внутрішнього організатора поведінки (Л. Виготський); художньої творчості як духовного просвітлення (В. Ілля); асоціативну теорію мислення (О. Скрипченко). До складу основ належать також ідеї етнопсихології, вікових особливостей підлітків щодо розвитку мислення, мовного чуття, відкритих і закритих почуттів, суперечностей внутрішнього життя та проявів активності, сприймання краси, фантазування, уяви тощо. Характеристика психічних типів людини загалом і підлітків зокрема також є науковою основою пропонуваної педагогічної технології.

Наукове осмислення методики вивчення літературних напрямів повнозначно розпочалося після відновлення суверенітету України, позаяк у СРСР це питання набувало ідеологічного забарвлення. Основними здобутками в царині концептуального підходу до шкільного навчання літературних напрямів є праці Г. Токмань і Л. Неживої. Для ефективного навчання барокової і романтичної поезії учнів основної школи визнано плідними ідеї креативності (О. Куцевол), інтерсуб'єктного навчання (В. Уліщенко), міжмистецьких зв'язків (С. Жила), сутності і процесуальності вивчення лірики (В. Марко, Л. Мірошниченко, Є. Пасічник, А. Ситченко), шкільної літературної компаративістики (А. Градовський), етнокulturологічного аналізу художнього твору (Ж. Клименко), застосування інноваційних інформаційних технологій (О. Ісаєва, В. Уліщенко), ідеаційного декодування літературного матеріалу (Ю. Бондаренко).

З метою виявити стан навчання барокової і романтичної поезії в основній школі проведено констатувальний експеримент, у результаті якого зроблено висновок: уміння і навички виразно й осмислено читати, аналізувати та інтерпретувати барокову і романтичну поезію в сучасній шкільній практиці формуються недостатньо.

Визначено критерії оцінювання навчальних досягнень учнів: когнітивний, функціональний, креативний. До кожного з критеріїв дібрано низку індикаторів. Схарактеризовано рівні навчальних досягнень школярів: високий, достатній, середній, низький.

Аналіз сучасних шкільних програм і підручників у аспекті дисертаційної теми привів до висновку про диспропорцію в обсягах програмового матеріалу і часу на його вивчення. У чинних програмах закладено можливості для навчання літературних напрямів бароко та романтизму, проте їм бракує рекомендаційних вказівок щодо аналізу та інтерпретації барокової і романтичної поезії. Підручники містять художні тексти, теоретичні поняття, зразки аналізу та інтерпретації творів, методичний апарат. Зауважено ілюстративну бідність навчальної книги та брак контекстуальних матеріалів (історичних, біографічних, літературних, мистецтвознавчих).

Запропоновано авторську педагогічну технологію навчання української барокової і романтичної поезії в основній школі. Як провідні вибрано принципи етновідповідності, діалогічності, проблемності, індивідуалізації.

Висунуто концептуальну ідею: опанування учнями барокової і романтичної поезії завдяки діалогічному її прочитанню у літературному (українська і зарубіжна література), мистецькому (барокова архітектура і скульптура, романтичний живопис) та філософському (морально-етичний ідеал відповідної епохи) контекстах. До змісту навчання залучено художні тексти, теоретико-літературні поняття, вірці архітектури та скульптури бароко, романтичного живопису. Визначено етапи, домінантні методи навчання на кожному з них, запропоновано низку інноваційних прийомів навчання та типів уроків.

Задля формування уміння аналізувати та інтерпретувати поезію бароко і романтизму напрацьовано теоретико-літературні зорові опори й алгоритми вивчення низки творів. Окреслено особливості аналізу й інтерпретації барокової і романтичної поезії, які викликані конститутивними ознаками цих напрямів і художньою специфікою поезії як такої, лірики та ліро-епосу. Особливе значення у шкільному вивченні української літератури посідає поезія Т. Шевченка, зокрема його поеми. Під час їх розгляду увагу учнів акцентовано на рисах романтизму, оприявлених у тексті, та аксіологічній основі текстів.

Запропонована педагогічна технологія передбачає тісний зв'язок з філософією і мистецтвознавством: філософських знань потребує розуміння морально-етичного ідеалу бароко і романтизму, тлумачення складних філософічних мотивів поезії; мистецтвознавча ерудиція необхідна для ефективного використання творів архітектури, скульптури, живопису, музики тих самих напрямів, що й виучувана поезія. Літературний контекст задіяно як вітчизняний (проза бароко і романтизму), так і зарубіжний (зіставлення творів українських і зарубіжних поетів).

Під час проведення формувального експерименту відбулося експериментальне впровадження у шкільну практику напрацьованої технології навчання барокової і романтичної поезії на уроках української літератури в основній школі. Експериментальне навчання проходило відповідно до його програми. Умовами експерименту було передбачено, що в експериментальних класах реалізуватиметься напрацьована педагогічна технологія, а контрольні класи вивчатимуть барокову та романтичну поезію традиційно.

Після завершення формувального експерименту було проведено контрольні зрізи, які виявили результати навчання в експериментальних і контрольних класах. Перевірено навчальні досягнення учнів 7-х класів (молодші підлітки) з теми «Романтична поезія» і учнів 9-х класів (старші підлітки) з тем «Барокова поезія», «Романтична поезія». Тестові завдання, проблемні питання та теми творчих робіт були спрямовані на виявлення літературної компетентності учнів за когнітивним, функціональним та креативним критеріями.

Після проведення аналізу результатів контрольних робіт та застосування методу математичної статистики зроблено висновок: авторська технологія навчання барокової і романтичної поезії в основній школі виявилася ефективною, аналіз та інтерпретація творів із визначенням і зіставленням рис літературних напрямів, із залученням літературного та мистецького контекстів, з усвідомленням морально-етичного ідеалу епохи дав результат значно ліпший, ніж традиційна методика навчання. Гіпотеза, висунута на початку дослідження, виявилася слушною, експеримент її підтвердив. Проведене дослідження має перспективи для подальшого наукового пошуку: технологія вивчення в старшій школі неobaroko і неоромантизму, роль позакласної роботи у вивченні бароко і романтизму в українській літературі.

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЇ ВИСВІТЛЕНО В ТАКИХ ПУБЛІКАЦІЯХ:

1. Бурко О. Навчання романтичної поезії учнів основної школи у контексті європейського романтизму / О. Бурко // *Science and Educationa New Dimension. Pedagogy and Psychology*, III(24), Issue: 48, 2015. – www.seanewdim.com. – С. 25 – 29.
2. Бурко О. Методика вивчення віршів поета / О. Бурко // *Наш першорозум : Вивчення творчості Г. Сковороди в школах, ліцеях, гімназіях, коледжах: методичний посібник.* – Переяслав-Хмельницький : ФОП О.М. Лукашевич, 2012. – С. 158 – 18.
3. Бурко О. Методична модель тематичного свята за творчістю письменника / О. Бурко // *Наш першорозум : Вивчення творчості Г. Сковороди в школах, ліцеях, гімназіях, коледжах: методичний посібник.* – Переяслав-Хмельницький : ФОП О.М. Лукашевич, 2012. – С. 218 – 239.
4. Бурко О. Вияв синтезу мистецтв у курйозній поезії XVII – XVIII ст. / О. Бурко // *Теоретична і дидактична філологія : зб.наук. праць.* – Переяслав-Хмельницький : СКД, 2010. – С.170 – 184.
5. Бурко О. Славетний слобожанський образок «широї любові» (9 клас) / О. Бурко // *Українська література в загальноосвітній школі.* – 2011. – №3. – С. 18 – 21.

6. Бурко О. Екзистенціалізм: відповідь поетів-романтиків на виклики доби / О. Бурко // Теоретична і дидактична філологія: зб. наук. праць.– К. : – ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2011. – Вип. 9. – С.450 – 459.
7. Бурко О. Психолого-педагогічні засади навчання барокової і романтичної поезії в основній школі / О. Бурко // Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки. – 2011 – Кн. 5.– С.38 – 41.
8. Бурко О. Інтелектуально-пізнавальна мережа барокової і романтичної поезії: методичний аспект / О. Бурко // Теоретична і дидактична філологія: зб. наук. праць.– Переяслав-Хмельницький : ПП «СКД», 2012. – Вип.11. – С.15 – 26.
9. Бурко О. Педагогічна технологія навчання барокової і романтичної поезії на уроках української літератури в основній школі / О. Бурко // Теоретична і дидактична філологія: зб. наук. праць.– Переяслав-Хмельницький : ПП «СКД», 2013. – Вип.14. – С. 3 – 11.
10. Бурко О. Методичний ключ визначення жанру барокової і романтичної поезії / О. Бурко // Українська література в загальноосвітній школі. – 2013. – №6. – С. 14–16.
11. Бурко О. Кордоцентризм у контекстному шкільному вивченні барокової і романтичної поезії / О. Бурко // Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія : лінгвістика і літературознавство : міжвуз. зб. наук. ст.– Бердянськ : БДТУ, 2013. – Вип. XXVII. – Ч.2. – С. 377 – 384.
12. Бурко О. Загадка таїни бароко (Особливості вивчення барокової лірики в 9 класі загальноосвітньої школи) / О. Бурко // Дивослово. – 2010. – №10. – С. 41 – 46.
13. Бурко О. Література українського романтизму (9 клас) / О. Бурко // Дивослово. – 2011. – №3. – С. 46 – 57.
14. Бурко О. Діалогічна методика навчання барокової поезії в основній загальноосвітній школі / О. Бурко // Підготовка майбутнього педагога в умовах реформування вищої освіти: проблеми, теорія і практика: зб. наук. праць за матеріалами IV Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. – Бориспіль : Вид-во : ФОП Кузьмичова Р. Ю., 2011. – С. 120 – 122.
15. Бурко О. Постать Максимовича у контекстному вивченні української романтичної поезії / О. Бурко // Геніальний сподвижник козацьких родів Максимовичів і Тимківських (Наукові матеріали III Максимовичівських читань). – Корсунь-Шевченківський : ФОП Гаврищенко В.М., 2011. – С. 24 – 33.
16. Навчальна спрямованість барокової поезії Григорія Сковороди / О. Бурко // Переяславські Сковородинівські студії: зб. наук. праць. – Переяслав-Хмельницький.– 2011. – Вип. 1. – С. 363 – 368.

АНОТАЦІЯ

Бурко О.В. Методика навчання барокової і романтичної поезії на уроках української літератури в основній школі. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська література). – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. – Київ, 2016.

Дисертаційна робота є теоретико-експериментальним дослідженням проблеми ефективного вивчення барокової і романтичної поезії учнями основної школи. Задля вирішення цієї проблеми запропоновано педагогічну технологію, яка сформована на комплексі теоретико-літературних та психолого-педагогічних засад. Як провідні у навчанні вибрано принципи етновідповідності, діалогічності, проблемності, індивідуалізації.

Концептуальна ідея полягає в успішному опануванні учнями поезії бароко і романтизму завдяки її діалогічному прочитанню в літературному (українська і зарубіжна література), мистецькому (барокова архітектура і скульптура, романтичний живопис) та філософському (морально-етичний ідеал відповідної епохи) контекстах. До змісту навчання залучено художні тексти, теоретико-літературні поняття, взірці архітектури та скульптури бароко, романтичного живопису. Визначено етапи, домінуючі методи навчання на кожному з них, запропоновано низку інноваційних прийомів навчання та типів уроків. Напрацьовано алгоритми аналізу та інтерпретації творів, накреслено відповідні зорові опори.

Ключові слова: бароко, романтизм, поезія, педагогічна технологія, діалогічне прочитання, контекст, аналіз, інтерпретація, інноваційний прийом, зорова опора.

АННОТАЦІЯ

Бурко О.В. Методика обучения барокковой и романтической поэзии на уроках украинской литературы в основной школе. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 – теория и методика обучения (украинская литература). – Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова. – Киев, 2016.

Диссертационная работа является теоретико-экспериментальным исследованием проблемы эффективного изучения барокковой и романтической поэзии учащимися основной школы. Для решения этой проблемы разработана педагогическая технология, сформированная на комплексе теоретико-литературных и психолого-педагогических основ. Ведущими в обучении стали принципы этносоответствия, диалогичности, проблемности, индивидуализации.

Концептуальная идея исследования состоит в успешном изучении учащимися поэзии барокко и романтизма благодаря ее диалогическому прочтению в литературном (украинская и зарубежная литература), изобразительном (барокковая архитектура и скульптура, романтическая живопись) и философском (морально-этический идеал соответствующей эпохи) контекстах. В содержание обучения вошли художественные тексты, теоретико-литературные понятия, образцы архитектуры и скульптуры барокко, романтической живописи. Определены этапы, доминантные методы обучения на каждом из них, предложен ряд инновационных приемов обучения и типов уроков. Разработаны алгоритмы анализа и интерпретации произведений, начерчены зрительные опоры.

Ключевые слова: барокко, романтизм, поэзия, педагогическая технология, диалогическое прочтение, контекст, анализ, интерпретация, инновационный приём, зрительная опора.

ANNOTATION

O.V. Burko, Methods of Teaching the Baroque and Romantic Poetry on Lessons of Ukrainian Literature in Secondary School. – Manuscript.

Thesis for obtaining a scientific degree of Philosophy Doctor in Education Science on specialty 13.00.02, Theory and Methods of Teaching (Ukrainian Literature). –National Pedagogical Dragomanov University. – Kyiv, 2016.

The thesis represents a theoretical and experimental research of the problem of effective study of the Baroque and Romantic poetry by pupils of secondary school. In order to solve this problem, a pedagogical technology based on combination of theoretical, literature, psychological, and pedagogical principles has been proposed. The principles of ethnic conformity, dialogueness, problematicity, and individualization were chosen as the leading ones.

The conceptual idea lies in successful learning of the Baroque and Romantic poetry by the pupils through the dialogical reading in the contexts of literature (Ukrainian and foreign literature), art (the Baroque architecture and sculpture, Romantic painting), and philosophy (moral and ethical ideal of the relevant epoch) by pupils. The teaching content covers literature texts, literary and theoretical concepts, models of the Baroque architecture and sculpture, the Romantic paintings. Stages and dominant teaching methods for each stage have been defined and a number of innovative teaching methods and types of lesson have been proposed. Algorithms for analysis and interpretation of the works have been developed and the appropriate visual reference points have been drawn.

In order to develop abilities to analyse and interpret the Baroque and Romantic poetry, the visual reference points of ‘Common and Distinct Features of the Baroque and Romanticism’, ‘Moral and Ethical Ideal of the Epoch’, algorithms for learning a number of works, etc. have been proposed. Peculiarities of the analysis and interpretation of the Baroque and Romantic poetry as generated by constitutive features of these styles and artistic specific character of the poetry as such, including lyrics and lyrico-epic genre, have been defined. Specific sense in learning of the Ukrainian literature in school has the poetry of Taras Shevchenko, in particular his poems. In the course of the poems’ consideration, the attention of pupils was focused on the features of Romanticism as shown in the text.

The proposed teaching technology involves close interaction with philosophy and art criticism; philosophical knowledge requires understanding of moral and ethical ideal of the Baroque and Romanticism, interpretation of complex philosophical motives in the poetry; erudition in art criticism is required for effective use of works of architecture, sculpture, painting, music of the same styles as the learnt poetry. The context of literature

is both domestic (the Baroque and Romantic prose) and foreign (through comparing the works of Ukrainian poets and authors from other countries that are similar in certain aspects).

In the course of the formative experiment, the developed technology for teaching the Baroque and Romantic poetry on the lessons of Ukrainian literature was experimentally implemented in the school practice of the secondary school. The experimental teaching was conducted according to the program. Conditions of the experiment provided the implementation of the developed teaching technology in the experimental classes and the control classes studied the baroque and romantic poetry in a traditional way.

Upon completion of the formative experiment, the quizzes, which revealed the teaching results in the experimental and control classes, were conducted. Educational achievements of pupils of 7th forms (young teenagers) on the topic of 'The Romantic Poetry' and 9th forms (older teenagers) on two topics 'The Baroque Poetry' and 'The Romantic Poetry' were checked. The test cases, challenging issues and topics of creative papers were aimed at identification of pupil's literature competence by cognitive, functional and creative criteria.

After analysis of the test and quiz results and implementation of the mathematical statistics method, the conclusion was made: the author's technology for teaching the Baroque and Romantic poetry in the secondary school proved effective, the analysis and interpretation of the works with identification and comparison of literature styles, with use of contexts of literature (domestic and foreign) and art (architecture, sculpture, painting, music), with understanding of the moral and ethical ideal of the epoch gave much better result than the traditional teaching methods. The hypothesis suggested at the beginning of the research was quite reasonable and the experiment confirmed this. The conducted research has prospects for the further scientific research: technologies of teaching the neo-Baroque and neo-Romanticism in the high school, role of out-of-school activities in studying the Baroque and Romanticism in Ukrainian literature.

Keywords: the Baroque, the Romanticism, poetry, teaching technology, dialogical reading, context, analysis, interpretation, innovative method, visual reference points.

Підписано до друку 10.11.2016. Формат видання 60x84/16.
Ум. др. арк. 1,28. Тираж 100 пр. Зам. № 6-142.
Київський університет імені Бориса Грінченка.
04053, м. Київ, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2.
Свідоцтво про внесення до Державного Реєстру
ДК № 4013 від 17.03.2011 р.

НБ НПУ
імені М.П. Драгоманова

100317247

